

Tengler Johanna

A Baranya vármegyei sváb népviseletek és
területi különbségeik

Tartalomjegyzék:

1. A kutatás általános jellemzői

1.1. A kutatás előzménye, szükségessége, okai és céljai

1.2. A kutatás fogalmi keretei

1.3. A kutatás területi vonatkozása

1.4. Kutatási kérdések és hipotézisek

1.5. Módszertan és megvalósítás

2. A baranyai svábok és a viseletük alakulását befolyásoló történelmi tényezők

2.1. A baranyai svábok történelme a közép- és újkorban

2.2. Modern kori változások a helyi németiség életében

2.3. A helyi németiség kulturális élete napjainkban

3. A baranyai svábok hagyományos öltözködési szokásai

3.1. A baranyai sváb viseletek fajtái és csoportosítása

3.2. A villányi járás sváb női viseleteinek általános jellemzői

4. A villányi járás sváb viseleteinek különbségei és eltérései

4.1. A hagyományos viseletek különbözőségének okai

4.2. Területi alapon fellépő különbségek és vizsgálatuk

5. Konkrét példák a baranyai svábok népviseleteire és azok különbözőségére

5.1. Villány hagyományos sváb ünnepi női népviselete

5.2. Palkonya hagyományos sváb ünnepi női népviselete

5.3. Villány és Palkonya egy-egy sváb ünnepi női réklijének összehasonlítása

5.4. Újpetre és Vokány egy-egy sváb ünnepi női réklijének összehasonlítása

6. Összegzés

6.1. Kutatás eredményei és eredményessége

6.2. Kutatás jövőbeli céljai

Bibliográfia

1. A kutatás általános jellemzői

1.1. A kutatás előzménye, szükségessége, okai és céljai

Kutatásom általános témája a Baranya vármegyei sváb népviselet és annak területi alapon kialakult eltérései, valamint a baranyai svábság hagyományos népviseletének vizsgálatával a helyi német nemzetiséghez tartozók tárgyi örökségének és kultúrájának mélyebb megismerése, megismertetése.

A német nemzetiséghez tartozó hagyományörzőként aktívan tevékenykedem nemzetiségünk értékeinek megőrzésében és közvetítésében, akárcsak családom több tagja. Gyakran éreztem, hogy ezen a területen a hivatalos tanulmányok és gyűjtések csekély számából és nehéz hozzáférhetőségéből adódóan lakóhelyemen és annak környékén a baranyai svábság hagyományai és kultúrája hol részlegesen, hol szinte teljes mértékben eltűnik a köztudatból. Míg hazánkban egyre inkább előtérbe kerül a többségi kultúra tisztelete és fontossága, addig nemzetiségünk kultúrájának nagy része továbbra is ismeretlen, sokszor sajnos adott nemzetiséghez tartozók körében és családján belül is; véleményem szerint egyre fontosabb, hogy ne csak hagyományörzők szűk köre ismerje azokat a pótolhatatlan értékeket, melyek bár nemzetiségünket tekintve sajátosak, nem szabadna, hogy kevésbé relevánsak legyenek. Mindezek okán kutatásommal szeretném szélesebb körben megismertetni és közvetíteni német nemzetiségi értékeinket.

Több német nemzetiségi hagyományörző- és tánccegyesület tagjaként megismertem több Baranya vármegyei település sajátos sváb kultúráját, nem csak táncaik, hagyományaik, ételeik, de népviseletük és öltözködési szokásaik szempontjából is. Keresztanyám német nemzetiségi viseletkészítő, nála segédkezve első kézből tapasztalom és vagyok aktív részese viseleteink elkészítésének, archív képek és eredeti viseletdarabok vizsgálatától ezek teljes és hű másolatainak elkészítéséig.

Ezek során, ezeknek köszönhetően egyrészt a baranyai svábság népviseleteinek sokszínűségére és változatosságára figyeltem fel, különösen a női viseletek tekintetében: azokat összevetve egymáshoz aránylag közel fekvő települések közt is szembetűnő eltéréseket, míg egymástól távolabb található helységek közt meglepő hasonlóságokat tapasztaltam. Másrészt a népviseletek újbóli, 21. századi felöltését, és ezzel párhuzamosan azok hagyományos formáinak

átalakulását véltem felfedezni. Ezek legmarkánsabban az ünnepi női népviseletekben figyelhetők meg, hiszen jeles alkalmakon való felöltésük miatt a sváb viseletkultúra leggazdagabban díszített, legegységesebb darabjai; az ünnepi események miatt ezek a leggyakrabban fényképeken is dokumentált viseletek, valamint előállításuk ára és szentimentális értékük miatt a legtöbb esetben ezek a viseletdarabok maradtak fent eredeti formájukban az utókor számára.

A fentebb leírtak okán tehát kutatásom fókuszába a Baranya vármegyében fellelhető, hagyományos sváb ünnepi női népviseleteket helyeztem, mint a népcsoport identitásának egy központi elemét, mindezt vármegyénk egy járására, a villányi járásra koncentrálni. Kutatásom során vizsgálom:

1. a vizsgált települések ünnepi sváb női viseleteinek területi eltéréseit
2. a vizsgált települések asszonyainak népviseletből való kivetkőzésének időpontját
3. a vizsgált települések hagyományos viseleteinek újbóli, 21. századi felöltését

Mindezt a villányi járás egyes településeinek vonatkozásában, melyeket dolgozatomban *1.3. A kutatás területi vonatkozása* részében részletesen kifejtek.

1.2. A kutatás fogalmi keretei

Fontosnak tartom meghatározni a dolgozatomban használt fogalmakat.

Eredeti viseletnek tekintem azt, mely adott településen a teljes kivetkőzés előtt készült, és/vagy használatban volt; amennyiben ilyen viseletet a kivetkőzés után, akár napjainkban is felvesznek, általam szintén eredetinek tekintendő, annak ellenére, hogy funkciója és viselésének módja a kivetkőzés előtti állapotával már nem feltétlenül egyezik.

Viseletmásolatnak tekintem azt, mely a kivetkőzés folyamatának lezárulása után készült, és felöltésének módjában és funkciójában eredeti állapotától eltér; abban az esetben is, ha biztos forrásból, archív képek és eredeti viseletdarabok tanulmányozásával készült és hagyományos formái megtartásával az eredeti viseletek hű másolata.

A viselet formai tulajdonságaiként a következőket határoztam meg:

1. Szabás
2. Anyag
3. Szín
4. Minta
5. Díszítés

Ezen formák részletesen csak adott viseletdarabok közt hasonlíthatók össze, teljes viseletek közt nem; a felsorolt tulajdonságok egy komplett, ünnepi alkalomra sváb nők által viselt öltözetegyüttesre nem általánosíthatók, hiszen azok több viseletdarabból tevődnek össze, melyek formái többé-kevésbé eltérnek. Hagyományos megjelenése többek között adott helysége, családra, viseletdarabra lehet jellemző és ezeknek megfelelően területi, származási alapon is eltérhet. Ezáltal jellemzőik nem általánosíthatók, hiszen nagyfokú különbözőséget mutatnak.

A járás németiségének életében hagyományosan asszonyi állapotnak a házasságtól sűrű tartó időszak minősül, vagyis ebben az esetben a *női viselet* kifejezésnek két értelme lehet: alapvetően, viseletek nemek szerinti csoportosításában a nők által, életkortól függetlenül hordott összes öltözet, a fogalom szorosabb jelentésében pedig a házasságkötéskor és az azután felöltött asszonyi viseletek, a menyasszonyviselettől a temetési ruházatig.

Dolgozatomban *viseletdarabként* hivatkozom azokra az öltözködési elemekre, melyek a népviselet egészének kisebb egységét képezik; továbbá *kivetkőzésnek* nevezem a települést összetartó, jellemző, hagyományos öltözködési módok feladását és azok polgári öltözködési módokkal való felcserélését.

1.3. A kutatás területi vonatkozása

A vizsgálandó területet tekintve kutatásom fókuszába egy, sváb kulturális (mind szellemi, mint tárgyi) örökségben gazdag területet helyeztem: a villányi (előbb baranyavári) járást. Előzetes, egyéni tudásomra és kutatásaimra alapozva, valamint *A magyarországi németek történetének levéltári forrásai 1670-1950 (Budapest-München, 2010)* c. levéltári gyűjtemény segítségével, az adott járás településein 1941-ben felmért német anyanyelvű

lakosok száma, aránya szerint jelöltem ki a villányi járás baranyai németiség kulturális életét és örökségét tekintve fontos településeit, melyeket kutatásom során vizsgáltam. Kizártam azon települések vizsgálatát, melyek etnikai összetételüket tekintve kevésbé egységesek, továbbá amennyiben terepmunkám során kiderült, adott településről nem lelhető fel elég adat, hogy az ottani németiség viseletéről átfogó képet alkossak, annak további, részletes vizsgálatáról lemondtam.

A fent említett levéltári gyűjtemény részletes információkat tartalmaz a német nemzetiség körében zajló történekekről, eseményekről, adott települések német anyanyelvű lakosainak arányáról pontos számadatok 1910-ből és 1941-ből egyaránt adottak. Kutatásom során a településekre jellemző, hagyományos sváb viseletekből való kivetkőzés időpontját is vizsgáltam, igyekezve minél pontosabban meghatározni azt. Ennek időpontja a járásban az 1938-1942-es évek közé eshetett; ennek okán a vizsgált települések meghatározásánál az 1941-es népszámlálás adatait vettem alapul.

Kutatásaim terepét tehát a fentebb leírtak szerint elsősorban tíz település jelentette, melyek közül kettő – Kisbudmér és Virágos – vizsgálata a fellelhető adatok és a gyűjtés lehetőségeinek hiányából adódóan sajnos nem volt kivitelezhető, így végül az alábbi nyolc településen folytattam vizsgálatot.

Település	1941-ben német anyanyelvű lakosok aránya
Villánykövesd	98,98%
Kisjakabfalva	95,66%
Újpetre	94,61%
Nagybudmér	93,67%
Vokány	89,57%
Németmárok (ma Márok)	89,2%
Németpalkonya (ma Palkonya)	87,74%
Villány	74,83%

1.4. Kutatási kérdések és hipotézisek

Kutatási kérdések:

1. Mik a vizsgált települések ünnepi sváb női viseletének területi különbségei?
2. Hogyan történt a vizsgált települések asszonyainak népviseletből való kivetkőzése, és ez a folyamat mikor zárult le?
3. Mi a sváb női viselet iránti újkéletű érdeklődés oka, újra felöltésének módja, körülményei?

Hipotézisek:

1. A Baranya vármegyei sváb nők ünnepi népviseletei közt területi alapon eltérések figyelhetők meg.
 - a. Ezek a különbségek részben a jelenben is rögzíthetők és az általam előre megadott szempontrendszer alapján csoportosíthatók, kategorizálhatók.
 - b. Ezen különbségek okai meghatározhatók: viselőik anyagi körülményeire, életmódjára, személyes preferenciájára vezethetők vissza.
2. Napjainkban Baranya vármegyében német nemzetiségi körökben viszonylag újonnan megfigyelhető jelenség hagyományos sváb népviseletek felöltésének divatja.
 - a. Ez a jelenség tudatosan a szellemi és tárgyi örökség megőrzésének céljából történik.
 - b. A kulturális kötődés e módon történő kifejezése és az ez iránti vágy a német nemzetiségi kultúra fokozatos feledésbe merülésének következménye.
 - c. Az e célból napjainkban készített sváb viseletek újszerű vonásokat mutatnak, többnyire látványos és/vagy lényeges módosításokkal készülnek.
 - i. Ezen változások konkrét formái és okai hagyományőrző egyesületeknél és egyéni hagyományőrzőknél is egyaránt pontosan feltárhatók.

1.5. Módszertan és megvalósítás

Kutatásom, kvalitatív lévén, többféle lehetőséget biztosított megvalósítására, emiatt módszertanilag nehezen behatárolható. A témában fellelhető részletes források csekély számából és azok hiányosságából fakadóan zömében empirikus vizsgálatra alapoztam, összevetve azokat tárgyakra és fotókra vonatkozó megfigyelésekkel. Kutatásom főként

terepmunkával és személyes adatgyűjtéssel valósult meg, melynek részét képezték félig strukturált interjúk, amelyek kimondottan

- a) a viselet megismerését,
- b) a régi viseletek újbóli felöltésére vonatkozó igények és
- c) a ma viselt sváb viseletek formáinak megismerését célozták.

A kérdések és szempontok, melyek alapján az interjúkat készítettem a következők:

1. Viselet felöltésének szokásai, körülményei

- a. Milyen ünnepi alkalomra viselték?
- b. Mitől függött, milyen alkalomra melyiket vették fel?

2. Viselet általános felépítése

- a. Lábbeli (és lábravaló harisnya)
- b. Alsóöltözet
- c. Felsőöltözet
- d. Hajviselet és fejrevaló
- e. Kiegészítők

3. Viselet előállítás és formai tulajdonságai

- a. Miből készült? Miért? Milyen színű, mintájú és anyagú textileket használtak?
- b. Honnan szerezték be? Hogyan és ki készítette?

4. Kivetkőzés folyamata és hozzávetőleges időpontja

5. Hagyományos viseleti formák újra felelevenítése

- a. Jellemző-e a vizsgált településen?
- b. Mi állhat háttérben a hagyományos sváb viselet újbóli felöltése iránti érdeklődésnek?
- c. Mi okozhatja, ha adott településen erre nincs igény, érdeklődés?

Interjúk készítése mellett adott település viseleteinek megismerését a helyi svábság tárgyi kultúrájához tartozó népviselet vizsgálatával, eredeti viseletdarabjainak felkutatásával, gyűjtésével és dokumentálásával végeztem. Tanulmányoztam saját viseleti gyűjteményemet, magánszemélyek és tájházak, tájszobák, múzeumok¹ gyűjteményeit, melyekről részletek és

¹Múzeumokat, tájházakat és tájszobákat a következő településeken látogattam: Újpetre, Vokány, Márok, Palkonya, Villány

aprólékos fotódokumentációt is készítettem, ezeket privát adatbázisba rendezve. Az interjúkról az adatközlők engedélyével hangfelvétel készült, melynek átíratát elkészítettem és kutatásom eredményeinek feldolgozásánál használtam.

Kutatásom adatgyűjtésének harmadik pillére pedig az archív fotók, fényképek vizsgálata, melynek esetében szintén először saját, családi gyűjteményemet tanulmányoztam. A terepmunka során fellelt fényképeket kölcsönkértem, digitális másolatot készítettem róluk, ezeket szintén saját adatbázisomba rendeztem.

Alább látható, hogy a fent említett forrásokból kutatásom során adott településen mennyi anyagot sikerült gyűjtenem.

Település	Interjúk	Viseleti darabok	Archív képek
Villánykövesd	3	5	3
Kisjakabfalva	2	9	32
Újpetre	2	26	8
Nagybudmér	1	10	3
Vokány	2	41	47
Németmárok (ma Márok)	1	13	6
Németpalkonya (ma Palkonya)	3	3	10
Villány	4	25	16
Összesen:	18	132	125

2. A baranyai svábok és a viseletük alakulását befolyásoló történelmi tényezők

2.1. A baranyai svábok történelme a középf- és újkorban

Habár saját kutatásomban aprólékosan nem vizsgáltam a népcsoport életében bekövetkező történelmi változásokat és azok konkrét ráhatását a népviselet formáinak alakulására, több forrás említi őket, mint meghatározó tényezőket. Emellett fontosnak tartom a

nép csoport gyökereinek és történetének megismertetését, ezért röviden összefoglalom történelmüket, ill. azt, milyen események lehettek hatással anyagi kultúrájuk, így népviseletük változására.

A Magyar Királyság területén már az Árpád-korban is éltek különböző német nyelvű népcsoportok, akik a korabeli magyar társadalom fontos részét képezték, erre példa az 1224. évi Diploma Andreanum, II. András magyar király kiváltságlevele az erdélyi szász telepéseknek. Árpád-kori telepítésük a 13. század közepéig főként az ország gazdasági érdekeiből történt, a tatárjárást (1241-42) követően pedig demográfiai okai is voltak. A kézműves, kereskedő és iparos mesterséget űző németeknek ekkor jelentős szerepe volt az iparosodásban és a városfejlődésben, majd a tatárjárást okozta demográfiai csökkenés ellensúlyozásában, hiszen letelepülésükkel az ország lakossága megnövekedett.

A magyarországi németiség jelentős része, ezáltal a baranyai svábok jelentős hányada viszont nem a középkorban, hanem a 17. század végéig elhúzódó török küzdelmek és háborúskodás után a 18. században települt a Magyar Királyság területére. Baranya vármegyébe többségében ezen telepítések első szakaszában (1689-1740) érkeztek németek, III. Károly uralkodása alatt. A telepítések először spontán, majd szervezett módon, állami és magán formában is zajlottak, és háttérben nem csupán gazdasági és demográfiai okok álltak, de vallási, hatalmi és védelmi szempontokat is figyelembe vettek.

A 15-17. századi török küzdelmek nem csak jelentős embervesztést és az ország lakosságának csökkenését, de a királyi kincstár kimerülését, éhínséget, pusztasodást, a művelésbe vont földterületek csökkenését és a településszerkezet átalakulását is maguk után vonták; mindezek, ill. a protestáns magyar főurak ellenállása a királyi hatalmat gyengítették. Ezek ellensúlyozására és megoldására született meg a németek betelepítésének gondolata: mivel a római katolikus felekezethez tartoztak, III. Károly egy aulikus támogatói réteg kiépítését remélte, valamint határvidékekre való telepítésükkel az ország védelmét is biztosítani kívánta. A betelepülő németek továbbá a lakosság számának növekedéséhez, valamint a német területen megszerzett, fejlettebb mezőgazdasági ismereteik átadásával a magyar agrikultúra fejlesztéséhez járulhattak hozzá.

Bár már 1689-ben megjelent telepítési pátens, és zajlottak magántelepítések, az első szervezett telepítés 1712-ben, gr. Károlyi Sándor kezdeményezésére indult, majd III. Károly szervezett telepítéseivel, 1722-ben bontakozott ki. Ekkor jött létre a Somogy, Tolna és Baranya

vármegyék területén összefüggő egységet képező, németek lakta települések halmaza, az ún. Schwäbische Türkei (Sváb Törökország).

A fent felsorolt történelmi események a baranyai németiség viseletét több módon alakíthatták: népviseletüket befolyásolta korábbi lakóhelyük az eredeti német nyelvterületen, valamint annak elhagyása, és a betelepülésük után mellettük élő, más nemzetiségek kultúrája.

2.2. Modern kori változások a helyi németiség életében

A különböző nemzetiségeknek köszönhetően a 18. század végére a Magyar Királyság lakosságának száma megkétszereződött, mely bár demográfiai pozitív változást jelentett, etnikai szempontból a magyarság abszolút többségének vesztesét és relatív többségbe kerülését jelentette. A 18-19. század fordulóján több nemzetiség köreiben kibontakozó nemzeti mozgalmakkal, autonóm és szeparatista törekvésekkel, és az ezt kezelni hivatott, állami igazgatással és törvénykezéssel erőltetett asszimilációval szemben a magyarországi németiség önként azonosult a magyar nemzeteszmével és asszimilálódott a magyar társadalomba.

Életükben a legjelentősebb változást a második világháborút követő kollektív megtorlás időszaka jelentette (1944-1948). 1945-ben az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendeletének következményeképp összeállították a közmunkára kötelezett magyarországi németek névsorát, melyet a németiség ezreinek Szovjetunióba hurcolására használtak fel: a Vörös Hadsereg katonai parancsa elrendelte az összes német származású, munkaképes személy mozgósítását, így kb. 60-65 ezer német származású személyt vittek ki a Szovjetunióba munkaszolgálatra. Ez volt az ún. „málenkij robot”, mely a németiség ellen irányuló retorzió első hullámát jelentette. További változást hozott továbbá az először Bukovinából kitelepített, majd Dél-Dunántúlra menekülő székelység, mely a helyi németiség kultúrájára és hagyományaira gyakorolhatott hatást, saját értékeinek közvetítésével.

A legnagyobb csapást az 1945-ben Potsdamban hozott határozatok jelentették, amelyek országszinten 400-500 ezer német kitelepítését mondták ki a kollektív bűnösség elve alapján. Ez az 1941-es, német és vegyes lakosságú falvakban végzett népszámlálási adatokon alapult, ahol az ország lakosságából 850 ezer ember vallotta magát német anyanyelvűnek. A megtorlás után az országban maradt németek tulajdon nélkül, a népcsoport összetartó erejétől megfosztva

maradtak; az események traumatikus hatása a mai napig érezhető a nemzetiség körében, többek közt ezzel is magyarázható a kivetkőzés időpontja, mely a németek lakta területeken gyakran az 1940-es évek első felére tehető.

Viseletüket ezen események több módon alakíthatták: kitelepítésükkor ingóságait, így viseletük nagy részét sem vihették magukkal, nem volt lehetőség annak megtartására, valamint több esetben előfordult, hogy nem oda tértek vissza, ahonnan kitelepítették őket.²

2.3. A helyi németiség kulturális élete napjainkban

Az 1990-es évektől több kutatás indulhat a hazai németiség nyelvjárásának, táncainak megismerésére és megismertetésére, egyre több lehetőség nyílik a német nemzetiségi kultúra megőrzésére. A német nemzetiséghez tartozók helyi szinten, önkormányzatok formájában, és vármegyei szinten is beleszólhatnak a nemzetiségi létüket érintő kérdésekbe (Baranya Vármegyei Német Önkormányzat), valamint az Országgyűlésbe német nemzetiségi képviselőt választhatnak. Országos szinten létrejött a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen; LDU) és a Magyarországi Német Fiatalok Közössége (Gemeinschaft Junger Ungarndeutscher; GJU). Szintén a magyarországi német nemzetiség identitását megőrző, örökségét és hagyományait ápoló és továbbörökítő szervezet a Landesrat, a Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Tanácsa. Mindezek mellett több helyi hagyományőrző egyesület, zenekar és tánccsoport működik, melyek mind a helyi németiség értékeinek megőrzését és átadását célozzák.

Ezek mind pozitívan hatnak a magyarországi németiség, így a baranyai svábság kultúrájának megőrzésére is. Ez a kulturális fellendülés és a német nemzetiségi identitástudat felerősödése állhat a sváb viseletek újbóli felöltésének hátterében is: *„Azokban a nemzetiségi közösségekben, ahol a korábbi etnikai viselet már megszűnt, napjainkban újra jelentkezik az igény annak felújítására. Az ilyen jellegű szándék a német nemzetiség körében a legerősebb.”*³

²Erre mutatnak saját vizsgálataim, ill. a már megjelent baranyai sváb élettörténetekből is ez olvasható ki. Ld. Müller Walter 2010, 2016, 2019.

³ Sz. Tóth Judit 2013, 15.

Ez a viseletek hagyományos formáinak átalakulását vonja maga után: a hagyományőrző egyesületek és tánccsoportok működéséhez elengedhetetlen a népviselet újbóli, alkalmoszerű felöltése, ami kényelem és látvány szempontjából alakíthat a viselet hagyományos formai tulajdonságain.

3. A baranyai svábok hagyományos öltözködési szokásai

3.1. A baranyai sváb viseletek fajtái és csoportosítása

A baranyai sváb viseleteket – ahogyan általában a népviseleteket – többféleképpen csoportosíthatjuk, elkülöníthetők a viselés alkalmá, valamint a viselő neme és életkora alapján.

Viseletek fajtái alkalomnak megfelelően:

1. Ünnepi viseletek
2. Kimenős, „félünnepi” viseletek
3. Hétköznapi viseletek

Viseletek fajtái nemnek és életkornak megfelelően:

1. Női viseletek

- a. csecsemő- és kisgyermekviselet
- b. gyermekviselet
- c. leányviselet
- d. fiatalasszony viselete
- e. idős asszony viselete

2. Férfi viseletek

- a. csecsemő- és kisgyermekviselet
- b. gyermekviselet
- c. fiú viselete
- d. férfi viselete
- e. idős férfi viselete

Általánosságban elmondható, hogy a csecsemők és kisgyermekek öltöztetése javarészt nemtől független volt, a férfiak viselete pedig házasság után mind területi, mind életkori alapon nagyfokú hasonlóságot mutat, abban jelentősebb változások és eltérések nem figyelhetők meg.

Ezen csoportosítások alapján pontosan behatárolható, hogy kutatásom során az ünnepi női viseleteket, és azon belül is a menyasszonyviseletet, valamint a fiatal- és idős asszonyok viseletét vizsgáltam, hiszen a baranyai svábság vonatkozásában a „női viselet”, mint fogalom az asszonyok házasságuk elejétől felöltött ruháit fedi le. (lásd: 1.2. A kutatás fogalmi keretei)

3.2. A villányi járás sváb női viseleteinek általános jellemzői

A baranyai sváb viseletek esetében azok általános jellemzői a dolgozat 3.1. *A baranyai sváb viseletek fajtái és csoportosítása* részében részletezett kategorizálás mentén vehetők legegyszerűbben számba. Mivel kutatásom az ünnepi női viseletre fókuszál, a következőkben ennek általános jellemzőit mutatom be.

A Villány környéki települések sváb női viseletének felépítését az alábbi táblázatban foglaltak szerint csoportosítottam; a dolgozatomban később részletesen bemutatott viseleteket ez alapján fogom jellemezni.

Helyi női viselet általános felépítése	
Lábbeli (és lábravaló harisnya, zokni, stb.)	
Alsóruházat	
Felsőruházat	Szoknya
	Kötény
	Felsőrész
Hajviselet és fejrevaló	
Kiegészítők és ékítmények	

A viseletek elkészítését tekintve azok alapanyaga eleinte a len- és kendervászon volt, melyet takácsoktól szereztek be; a gyári anyagok később jelentek meg és kezdték meg térhódításukat a viseletkészítésben. A helyi svábok viseletük minél jelentősebb részét igyekeztek maguk előállítani, ruháikat eleinte mind otthon szabták és varrták meg. Emellett kötöttek, horgoltak, és kész ruházati darabjaikat és kiegészítőiket hímzéssel, rojtozással díszítették. Boltokban és vásárokon csupán azokat a legtöbbször kiegészítő és díszítő elemeket vásárolták meg, melyeket maguk nem tudtak előállítani: ékszer, gyöngyöt, zsinórt.

A baranyai németiség viselete rendkívül sokszínű és változatos; merőben más például Somberek környékének cifrább viselete, mint az általam vizsgált villányi járás, mely alapvető

formáiban gyökeresen eltér a vármegye északi településeitől. A Villány környéki települések sváb viseleteire jellemző egy általános letisztultság, a többi népcsoport viseletéhez hasonlított „egyszerűsége” adja a népviselet szépségét. Színhasználatát tekintve a kor előrehaladtával egyre tompább és szerényebb színekből válogat, részben ez okozhatja a köztudatban máig létező tévhitet, miszerint a svábok mindig sötét viseletben jártak. Valójában viszont, mint az általam vizsgált településeken is, főleg a gyári anyagok megjelenésével a leányok és fiatal asszonyok viselete rózsaszín, almazöld és piros, bordó textilből is készülhetett. Az asszonyviseletek színe sem feltétlenül kizárólagosan fekete, gyakran sötétebb kéket, lilát vagy zöldet, az idősebb asszonyok pedig barnát és feketét viseltek. A helyi ünnepi női viselet ún. réklis viselet, vagyis a felsőrésze egy rékli, ún. Jupl, Rekl (rékli), ami egy kiskabáthoz hasonló, de szinte blúzként hordott felsőrész. Településenként természetesen nem csak díszítésében, de többi formai jellemzőjében is eltérhet.

Az ünnepi réklis viseletek fontos jellemzője, hogy a felsőruházat különböző elemei, a felsőszoknya és a rékli mindig, ma is ugyanabból az anyagból készülnek. Az ünnepi viseletekhez használt anyag általában a selyem, a brokát és a bársony, néhány településen sötét, nyomott mintás, gyapjúszálas anyag. Volt, amit Csehszlovákiából vagy az eszéki vásárból (pl. dzsörzét), de volt, amit a mohácsi selyemgyárból szereztek be. A leggyakrabban ünnepi viseletekhez használt anyag a rózsamintás selyembrokát, és ennek az anyagnak is jelentése volt: az újpetrei svábasszonyokat például több településen is tehetős, gazdag svábokként tartották számon, hiszen az ünnepi viseletükhöz nem egyszínű selyembrokátot használtak, mint a környező települések asszonyai. Az ünnepi felsőruházatuk elkészítéséhez használt selyembrokát anyagon megjelent az alapszínű minta kontrasztos színnel való kiemelése; erre példa az alább látható rékli, melynek alapszíne a zöld, az ezt díszítő rózsákat pedig fekete szélek hangsúlyozzák ki.

1. Ünnepi női felsőrész Újpetréről (saját gyűjtemény)

A rékli selyembrokát anyaga és gazdag díszítettsége utal viselője anyagi jólétére.

Díszítését tekintve a Villány környéki településekre jellemzők az aprólékos díszítések, melyek nem igényeltek gyári díszítőelemeket, a viselet saját anyagából készülnek, elsősorban ezek teszik egyedivé az egyes viseleteket. Ilyenek apró, sűrűn varrt díszítő hajtások (villányi elnevezése szerint számedli; vö. Balatonfelvidéken zámedli⁴), melyek a Jupl vállán és ujján találhatók meg. Szintén a rékli ujjának végén található az ún. háromszögdíszítés. Gyakori a viselet hátát, mellét és oldalát díszítő, derék alatt végződő bevasalt behajtások (Villányban ún. hól), melyek készülhetnek szemben levarrva (ún. szembehól), de egymásra és egyik-másik oldalra hajtva is. Szintén ezen a felsőrészen látható az egyedülálló és különösen Újpetre és Vokány településekre jellemző díszítő elem, a masni, melyet a felsőrész anyagából varrtak és annak közepére, a nyak alá tették; erre varrták a kapsot, ami a rékli nyakrészét összetartotta. Ilyen házilag készített díszítőelem lehet továbbá a szoknyák derekának kézzel való beráncolása, de a szoknyák behajtogatása és ezeknek a hajtásoknak a levasalása is. Ezek azért közkedvelt díszítési technikák, mert magán az anyagon és az elkészítésre fordított időn felül másra nincs szükség, ezáltal az előállítás költsége alacsonyabb.

⁴Ld. S. Lackovits 2001, 28.

2. Ünnepi női kötény Palkonyáról (Palkonyai sváb tájház gyűjteménye)

A fent említett díszítő levarrásokat (számedliket) kötények díszítésére is használták.

Ezek a díszítési technikák mind a hétköznapi, félünnepi és ünnepi viseleteken megtalálhatók, ám a nagyünnepi alkalmakkor viselt öltözékek ezek mellett még több más díszítőelemet is tartalmazhatnak. Ezek már javarészt olyan hozzávalókat igényelnek, melyeket nem otthon állítottak elő: az ünnepi viseleteket díszíthették még csipkével, zsinórral, szalaggal, gyöngyökkel vagy díszgombokkal is.

Menyasszonyviseletükben általánosan, területtől függetlenül jelentkezik emellett a cipő viselete: hétköznapi és félünnepi viseleteikhez a maguk kötötte (és/vagy horgolta) és talpalta pacskert viselték, mely viseletük nagyhírű darabja. A legünnepibb viseletekhez viszont – különösen a tehetősebb családoknál – megjelent a cipő viselete, melyet legtöbbször esküvőjükön hordtak először. A járás településein (ahogy a dunamenti németiség életében általában) a menyasszonyi viselet színe sötét: a sváb családok nem tartották célszerűnek a fehér menyasszonyi viseletet, hiszen ennek beszerzése jelentős anyagi áldozatot kívánt volna, és a későbbiekben nem lett volna alkalom viselni. Így az esküvői öltözetükben használt szín többnyire a fekete, de van példa sötétbarna és sötétlila menyasszonyviseletre is; a fehér színt

díszes, csipkés kötényükben és fehér harisnyájukban jelenítették meg. Egyes településeken a menyasszonyviselet kiegészítőjeként jellemző volt továbbá a fehér, hímzett díszsebkendő, valamint előfordult, (pl. Palkonyán), hogy a sötét felsőszoknyához tartozó, sötét réklit éjjel után díszes, fehér réklire cserélték. Némely településen szokásban volt, hogy a menyasszonyviselet kötényét később feketére cserélték, és ez az együttes vált később ünnepi öltözetükké; ritkán előfordult az is, hogy ugyanazt a viseletet később más is felvette, így az többeknek szolgált esküvői öltözetül. Vokányban volt példa rá, hogy ugyanazt a menyasszonyviselet négy menyasszony is magára öltötte – az eredeti viselet pedig a vokányi tájházban tekinthető meg. A házasság több településen volt továbbá a kivetkőzés folyamatának egy jelentős mérföldköve: gyakori volt a sváb asszonyok körében, hogy hagyományos sváb viseletben mentek férjhez, majd ezután viseletükből kivetkőztek, és polgári ruházódásuk mellett annak legfeljebb egy-két elemét tartották meg, legtöbb esetben hajviseletüket, fejrevalójukat.

A viseletek változása legmarkánsabban életkor szerint figyelhető meg. Jellemző, hogy az életkor előrehaladtával a viselet alapvető formáiban településenként is hasonló változások mentek végbe. Szabása bővebb lett, anyaga kényelmesebb, színe egyre tompább és sötétebb, mintákban és díszítésben letisztultabbá vált. Mindez alkalomnak megfelelően történt, tehát az ünnepi viselet továbbra is díszes és az ünnepi alkalomhoz illő volt, ám formáiban és viselési módjában igazodott viselője életkorához.

4. A villányi járás sváb viseleteinek különbségei és eltérései

4.1. A hagyományos viseletek különbözőségének okai

1. Eredeti lakóhelyük a német nyelvterületen
2. Betelepedésük óta milyen népcsoportok hatása érte őket
3. Anyagi körülmények
4. Életmódbeli különbségek
5. Személyes preferenciák

4.2. Területi alapon fellépő különbségek és vizsgálatuk

A villányi járásban területi alapon megfigyelhető különbségek fontos jellemzője, hogy a viselet általam meghatározott formai tulajdonságaiban lép fel, nem a viselet általános felépítésének alapjaiban, felöltésének körülményeiben és alkalmában. Felöltésének módjában, folyamatában viszont szintén eltérhet, hiszen a viselet aprólékos elemei településenként egyediek.

Leggyakrabban tehát az figyelhető meg, hogy a népviselet alapvető formai tulajdonságaiban lép fel eltérés, amik a következők:

1. Szabás
2. Anyag
3. Szín
4. Minta
5. Díszítés

Ezek megállapítása és kategorizálása egyszerű, ám kialakulásuk feltárása közel lehetetlen; ahogy adott település „sajátos, eredeti” népviseletének meghatározása is több tudományos problémába ütközik. A dolgozatomban 2. *A baranyai svábok* részében részletezett történelmi tényezőkön kívül több, hétköznapiabb oka is volt a viseletek közti különbségek kialakulásában, aminek eredményeképp a települések eredeti népviseletei keveredtek egymással. Ilyenek lehettek sváb házasságok, hiszen ha a leány más faluba házasodott, magával vitte viseletét, vagy vegyes házasságok, mikor a másik fél családjának eltérő öltözködéskultúrája hatással volt a sváb viselet alakulására. Előfordulhatott ez árvaságra jutott gyermekek rokonokhoz helyezése esetében is, mikor az otthonától elkerült gyermek felnőve a befogadó falu helyi viseletét vette fel, majd visszatérve szülőhelyére ezt a formát vitte magával.

Emiatt is nehéz egy adott település viseletéről átfogó képet alkotni, hiszen nem ritka, hogy egy viseletdarabot megtalálása után nem lehet konkrét településhez kötni, hiszen eredeti viselőjének vagy készítőjének leszármazottjai nem feltétlenül vannak tisztában saját családi hátterükkel és a felmenők életének változásaival, pl. költözésével. Különösen nehéz adott település viseletét archív fényképek alapján helyesen meghatározni, hiszen amennyiben a képen nincs feltüntetve, vagy tulajdonosa pontos tudomással nem rendelkezik készítésének idejéről,

helyéről, valamint a képen szereplők nevééről és származásáról, ezek többnyire ismeretlenek maradnak.

Egy település hagyományos viseletének pontos megállapításához elengedhetetlen továbbá interjúk készítése, melyek fontos részét képezik a terepmunkának; ám sajnos egyre kevesebb az olyan adatközlő, aki esetleg első- vagy akár csak másodkézből ismerné a viseletek eredeti formáját. Amennyiben az öltözködési szokásokra esetleg pontatlanul emlékeznek, a hamis információ eltéríti a kutatás menetét és megakadályozhatja, hogy a település viseletéről teljes egészében pontos és valóságghű kép alakuljon ki.

A továbbiakban a területi alapon fellépő különbségek szemléltetésére két település ünnepi női viseletét és öltözködési szokásait részletesen ismertetem, valamint ezen két, és további másik két település viseletének egy fontos darabja, a rékli között pedig összehasonlítást végzek.

5. Konkrét példák a baranyai svábok népviseleteire és azok különbözőségére

Mint dolgozatomban már korábban hangsúlyoztam, a villányi járás településeinek sváb női viseletei közti különbségek javarészt nem azok általános felépítésében, hanem viseletdarabjaiknak formai tulajdonságaiban nyilvánulnak meg. Ezek pedig nem csupán területileg, de gyakran adott településen belül is eltérhetnek.

Kutatásom során a legtöbb anyagot arról a négy településről sikerült begyűjtenem, melyeket az alábbiakban részletesen bemutatok: két település (Villány, Palkonya) viseletét fogom egyenként bemutatni, valamint ezek, és további két település (Újpetre és Vokány) viseleteinek egy darabját, a réklit fogom egymással összevetni.

Amennyiben egy adott viseletdarabnak sajátos, a településen használatos, sváb neve van, azt kiejtéséhez minél inkább hűen, magyar neve mellett feltüntetem. Amennyiben egy viseletdarab eredeti, sváb nevének magyar megfelelője nincsen, ahhoz rövid leírást mellékelek, mely az öltözetdarab beazonosítását lehetővé teszi.

Ezek bemutatása és jellemzése során a dolgozatomban korábban említettek alapján, a női viseleteken belüli életkori felbontás alapján fogok haladni, adott viselet általános felépítését és azok formai tulajdonságait szemlélítve. Tehát rendszerem a következő:

Ünnepi női viseletek

1. menyasszonyviselet
2. fiatalasszony viselete
3. idős asszony viselete

A női viselet általános felépítése:

Lábbeli (és lábravaló harisnya, zokni, stb.)	
Alsóruházat	
Felsőruházat	Szoknya
	Kötény
	Felsőrész
Hajviselet és fejrevaló	
Kiegészítők és ékítmények	

A női viselet formai szempontjai:

Szabás
Anyag
Szín
Minta
Díszítés

Mivel a fenti szempontok leginkább adott viseletdarabok összehasonlításánál figyelhetők meg és általánosan, a viselet egészére nem lehet őket vonatkoztatni, ezeket a viselet általános felépítésének ismertetésénél röviden írom le. Részletesen dolgozatomban 5.3. és 5.4. részében mutatom majd be, melyben különböző településről származó réklíket hasonlítok majd

össze a fent tisztázott formai szempontok alapján, hiszen ez a sváb ünnepi női viseleteknek azon darabja, mely településenként a legnagyobb sokszínűséget és különbözőséget mutatja.

5.1. Villány hagyományos sváb ünnepi női népviselete

a. menyasszonyviselet

Általános felépítés		
Lábbeli és lábravaló		- fekete cipő - fehér harisnya
Alsóruházat		- 1 szűk kisalsó - 3 keményített alsószoknya
Felsőruházat	Szoknya	- fekete felsőszoknya
	Kötény	- fehér, díszes, Madeira csipkés kötény
	Felsőrész	- fekete rékli
Hajviselet és fejrevaló		- díszes, fonott konty - menyasszonyi koszorú
Kiegészítők és ékítmények		- esküvői bross - Mária-medál - szoros, kétsoros fehér gyöngysor - rozsmaring (és imakönyv)

3. Menyasszony és vőlegény Villányból (saját gyűjtemény)

A menyasszonyviselet csipkés , fehér köténye Villányban olyan széles volt, hogy a fekete szoknyát előlről teljesen betakarta; emiatt az egyébként fekete felsőszoknya képeken megörökítve fehérnek tűnhet.

b. fiatalasszony viselete

Általános felépítés		
Lábbeli és lábravaló		- talpalt pacsker vagy cipő - világosabb színű harisnya
Alsóruházat		- 1 kisalsó - 3 alsószoknya
Felsőruházat	Szoknya	- felsőszoknya
	Kötény	- fekete kötény

	Felsőrész	- rékli (Jupl, Flichplus ^ö)
Hajviselet és fejrevaló		- fonott konty
Kiegészítők és ékítmények		- brüss - Mária-medál - (szoros, kétsoros gyöngysor)

c. idős asszony viselete

Általános felépítés		
Lábbeli és lábravaló		- talpalt pacsker - sötét színű harisnya (térdig érő)
Alsóruházat		- 1 kisalsó - 2-3 alsószoknya
Felsőruházat	Szoknya	- sötét felsőszoknya
	Kötény	- fekete kötény
	Felsőrész	- sötét rékli (Jupl, Flichplus ^ö)
Hajviselet és fejrevaló		- fonott konty - fehér sapka (kendő alá) - sötét színű kendő
Kiegészítők és ékítmények		- (Mária-medál) - (imakönyv)

5.2. Palkonya hagyományos sváb ünnepi női népviselete

a. menyasszonyviselet

Általános felépítés	
Lábbeli és lábravaló	- fehér harisnya - fekete cipő

Alsóruházat		- 1 szűk kisalsó - Hiftő <i>(alsószoknya derekába saját anyagából hajtogatott, vastagított rész, mely a szoknyákat kissé megemelte)</i> - 3-4 keményített alsószoknya
Felsőruházat	Szoknya	- fekete felsőszoknya
	Kötény	- fehér, díszes, Madeira csipkés kötény, éjfél után fekete
	Felsőrész	- fekete rékli (éjfél után fehér)
Hajviselet és fejrevaló		- koszorúba font konty - menyasszonyi koszorú
Kiegészítők és ékítmények		- nyakpánt - Mária-medál - fehér, monogrammal hímzett, azsúrozott díszsebkendő - rozmaring (és imakönyv)

4. Éjfél utáni fehér menyasszonyi rékli Palkonyáról (Palkonyai Tájház gyűjteménye)

b. fiatalasszony viselete

Általános felépítés		
Lábbeli és lábravaló		- talpalt pacsker vagy cipő - világosabb színű harisnya
Alsóruházat		- 1 szűk kisalsó - Hiftő <i>(alsószoknya derekába saját anyagából hajtogatott, vastagított rész, mely a szoknyákat kissé megemelte)</i> - 3-4 keményített alsószoknya
Felsőruházat	Szoknya	- felsőszoknya
	Kötény	- fekete kötény
	Felsőrész	- rékli
Hajviselet és fejrevaló		- fonott konty
Kiegészítők és ékítmények		- fekete bársony nyakpánt - Mária-medál - (zsebkendő)

c. idős asszony viselete

Általános felépítés		
Lábbeli és lábravaló		- talpalt pacsker - sötét színű harisnya (térdig érő)
Alsóruházat		- 1 szűk kisalsó - Hiftő <i>(alsószoknya derekába saját anyagából hajtogatott, vastagított rész, mely a szoknyákat kissé megemelte)</i> - 3 keményített alsószoknya
Felsőruházat	Szoknya	- sötét felsőszoknya
	Kötény	- fekete kötény
	Felsőrész	- fekete rékli
Hajviselet és fejrevaló		- konty

	- Hauv^ö (fehér sapka a kendő alá) - kendő
Kiegészítők és ékítmények	—

5.3. Villány és Palkonya egy-egy sváb ünnepi női réklijének összehasonlítása

<u>Formai tulajdonságok összevetése</u>			
Villány			Palkonya
bővebb	Szabás	Derék	karcsúsított (derékban belülről zsinórral szabályozható)
kifliujj		Ujj	kifliujj
álló nyak gallérral		Nyak	kerek nyak
kordbársony	Anyag		szövet
sötétkék	Szín		sötétkék
apró pöttyök	Minta		—
- széles csipke - 6 díszgomb - 14-14 levarrás („számedli”) - 2-2 jobbra és balra levartt hajtás („hól”) - galléron vékony csipke	Díszítés	Mellrész és vállak	- vékony csipke - masni - 5-5 levarrás („számedli”) - 1-1 szemben levartt hajtás („szembehól”)
- vastag csipke enyhe V alakban - 3-3 középre, egymáson vasalt behajtás		Hátrész	- vékony csipke boltív alakban - 3 szemben levartt hajtás
- vastag csipke körben - 4-4 levarrás enyhe háromszög alakban		Ujjak	- vékony csipke alul körben - vékony csipke körben, ebből

- 1 díszgomb			„srégen felfelé díszítés” - 5 levarrás
--------------	--	--	--

Az alábbi, eredeti viseletdarabokról készült fotókat összehasonlító táblázatban használt fényképek saját gyűjteményem részét képezik. A villányi és az újpettei réklik saját gyűjteményemből valók, míg a palkonyai a palkonyai tájház, a vokányi pedig a vokányi tájház tulajdonában áll.

Viseleti darabok összevetése		
Villány		Palkonya
	Rékli eleje	
	Rékli mell- és nyakrésze	

	Rékli háta	
	Rékli ujjja	

5.4. Újpetre és Vokány egy-egy sváb ünnepi női réklijének összehasonlítása

Formai tulajdonságok összevetése			
Újpetre			Vokány
karcsúsított	Szabás	Derék	karcsúsított
kifliujj		Ujj	kifliujj
álló nyak		Nyak	kerek nyak
bársony	Anyag		szövet
sötétkék	Szín		sötétzöld
—	Minta		aranszínű sorminta
- 2-2 sor bársony szalag, 1-1 sor vékony csipke boltíves alakban - 1-1 levartt hajtás („szembehől”) - 5-5 levarrás („számedli”)	Díszítés	Mellrész és vállak	- 1-1 sor csipke boltíves alakban - masni - 3 díszgomb - 5-5 levarrás („számedli”)

- egy sor díszgomb			
- 2 sor bársony szalag, 1 sor csipke hármás, boltíves alakban - 3 szemben levartt hajtás („szembehól”)		Hátrész	- 1 sor csipke, hármás, boltíves alakban - 3 szemben levartt hajtás („szembehól”)
- alján körben csipke - rajta körben 2 sor bársony szalag, 1 sor vékony csipke - háromszögdíszítés - 3 díszgomb - 5 levarrás (számedli)		Ujjak	- alján körben csipke - rajta körben csipke, ebből srégen felfelé díszítés - 5 levarrás (számedli)

Viseleti darabok összevetése		
Újpetre		Vokány
	Rékli eleje	

	Rékli mell- és nyakrésze	
	Rékli háta	
	Rékli ujjja	

6. Összegzés

6.1. Kutatás eredményei és eredményessége

A kutatásom fókuszába helyezett településeket eltérő módon és eredményességgel sikerült megvizsgálnom, ennek okán mind a nyolc településről eltérő részletességű ismeretekkel rendelkezem. Eredményeim szemléltetésére mutattam be dolgozatom 5. részében

részletesen négy település viseleteit, melyeket terepmunkám során behatóbban sikerült tanulmányoznom. Az alábbiakban kutatási kérdéseimre és hipotéziseimre reflektálok.

Kutatási kérdések:

1. Mik a vizsgált települések ünnepi sváb női viseletének területi különbségei?

Első kutatási kérdésemre az általam vizsgált települések ünnepi női viseletét illetően megválaszoltam. Ezt dolgozatom *4. A villányi járás sváb viseleteinek különbségei és eltérései* részében ismerttettem; ezeket az *5. Konkrét példák a baranyai svábok népviseleteire és azok különbözőségére* részben eredeti viseletdarabok részletes elemzésével bizonyítottam.

2. Hogyan történt a vizsgált települések asszonyainak népviseletből való kivetkőzése, és ez a folyamat mikor zárult le?

Második kutatási kérdésemre bár nem mindenhol tudtak egységes, pontos választ adni, azt amennyire kutatásomhoz és az abban vizsgált viseletdarabok eredetiségének megállapításához kellett, meg tudtam válaszolni. Erről dolgozatom *1. A kutatás általános jellemzői* részében írok érintőlegesen, hiszen ezen kérdés nem képezte kutatásom meghatározó részét.

3. Mi a sváb női viselet iránti újkeletű érdeklődés oka, újra felöltésének módja, körülményei?

Harmadik kutatási kérdésemre több, különféle választ kaptam, melyeket dolgozatom elkészültéig nem volt lehetőségem összesíteni és feldolgozni. A kérdésre kapott válaszok arra utalnak, hogy kutatásom ezen része bonyolultabb tudományos problémát ölel fel, mint amire eleinte gondoltam, ezért ennek vizsgálatát a továbbiakban folytatom, kibővítem és elmélyítem.

Hipotézisek:

1. A Baranya vármegyei sváb nők ünnepi népviseletei közt területi alapon eltérések figyelhetők meg.

1. hipotézisemet bizonyítottam; erről dolgozatom *4. A villányi járás sváb viseleteinek különbségei és eltérései* részében írok részletesen.

1.a. Ezek a különbségek részben a jelenben is rögzíthetők és az általam előre megadott szempontrendszer alapján csoportosíthatók, kategorizálhatók.

1.a. hipotézisemet bizonyítottam; erről dolgozatom 3. *A baranyai svábok hagyományos öltözködési szokásai* és 4. *A villányi járás sváb viseleteinek különbségei és eltérései* részében írok. Erre példákat dolgozatom 5. *Konkrét példák a baranyai svábok népviseleteire és azok különbözőségére* részében hozok.

1.b. Ezen különbségek okai meghatározhatók: viselőik anyagi körülményeire, életmódjára, személyes preferenciájára vezethetők vissza.

1.b. hipotézisemet habár nem konkrét példákkal, de bizonyítottam; ezen okokat dolgozatom 4.1. *A hagyományos viseletek különbözőségének okai* részében sorolom fel. Emellett a témában fellelhető szakirodalom feldolgozása során további két, a magyarországi németek népviseletét alakító tényezőt találtam: viseletük változását befolyásolta lakóhelyük az eredeti német nyelvterületen, és hogy betelepedésük óta milyen népcsoportok hatása érte őket.

2. Napjainkban Baranya vármegyében német nemzetiségi körökben viszonylag újonnan megfigyelhető jelenség hagyományos sváb viseleteink felöltésének divatja.

2.a. Ez a jelenség tudatosan a szellemi és tárgyi örökség megőrzésének céljából történik.

2.b. A kulturális kötődés e módon történő kifejezése és az ez iránti vágy a német nemzetiségi kultúra fokozatos feledésbe merülésének következménye.

2.c. Az e célból napjainkban készített sváb viseletek újszerű vonásokat mutatnak, látványos és/vagy lényeges módosításokkal készülnek.

2.c.i. Ezen változások konkrét formái és okai hagyományőrző egyesületeknél és egyéni hagyományőrzőknél is egyaránt pontosan feltárhatók.

2. hipotézisemet és annak alpontjait habár kutatásom során szerzett válaszaimmal egyelőre precízen bizonyítani nem tudom, ennek okát fentebb 3. kutatási kérdésemre reflektálva fejtettem ki. Mindezek ellenére eddigi megfigyeléseim alátámasztják ezen hipotéziseket, és a jövőben kutatásom folytatásával szeretném vélemények és válaszok széles spektrumával, valamint konkrét példákkal alátámasztani azokat.

6.2. Kutatás jövőbeli céljai

Kutatásom a Baranyai svábság viseleteinek, és ezáltal kultúrájának szélesebb körű megismerését célozta; szándékomban állt továbbá az általam megismert és dokumentált értékek megőrzése és átadása, ennek irányába több lépést tettem és igyekszem tenni a jövőben is. Az általam gyűjtött archív képekből és viseletdarabokról készített dokumentációkból létrehozott fényképes adatbázisomat szeretném nyilvánosságra hozni, amennyiben lehetőségeim engedik, eredményeimet írásban is publikálni. Ezekkel német nemzetiségi viseletkultúránk megismerése egyszerűbb volna, az ahhoz szükséges források könnyebben elérhetők lennének, mely hosszabb távon nem csak érdeklődők és a nemzetiséghez tartozó egyének javát szolgálná, de esetleg hagyományőrző egyesületek és kutatók munkáját is megkönnyítené, segítené. Ez megelőzhetné a viseletről kialakult tévhitek további terjedését, újabbak kialakulását, és megakadályozhatná, hogy a baranyai svábok kultúrájának ezen része elvesszen; mindez pedig pozitívan hathatna a baranyai németiség hagyományőrzésére.

Kutatásom továbbra is folytatom, elsőként a viselet többi fajtájára, majd további településekre, járásokra szeretném kiterjeszteni, esetleg a vármegye egészét vizsgálni, hogy a baranyai németiség viseleteiről minél átfogóbb képet alkothassak és adhassak. Jelenleg kutatási dolgozatom elkészítésével, záróprezentációm megtartásával, valamint ezek mellett viseletbemutató és -ismertető előadásaimmal igyekszem széles korosztály felé közvetíteni német nemzetiségi értékeinket. Célom, hogy azok ne csak a köztudatban váljanak ismertebbé, de különösen a német nemzetiséghez tartozók körének is mélyebben átadhassam kultúránk szeretetét, erősíthessem német nemzetiségi identitásukat, elsősorban hagyományos viseleteink felöltésén keresztül.

Bibliográfia

Bank Barbara – Őze Sándor (2005): *A „német ügy” 1945-1953 A Volksbundtól Tiszalökiig.* Magyarországi Németek Országos Szövetsége, München-Backnang.

Bihari Zoltán (2021): *Mi, svábok. Történetek a magyarországi németekről.* Nemzeti Értékek Könyvkiadó, Szeged.

Binddorfer Györgyi (2001): *A magyarországi németek hazaképe. Magyar–német együttélés a közös hazában. Betelepedés, asszimiláció, nemzeti identitás.* Barátság, Budapest.

Filus Erika (2016): *A kiskőrösi viselet: Az öltözködés változásának vizsgálata (19-20. század).* Budapest.

Flórián Mária (2001): *Magyar parasztviseletek.* Planétás, Budapest.

Flórián Mária (1997): *Öltözködés.* In. Balassa I. (főszerk.): *Magyar Néprajz IV. Életmód.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 585–767.

Flórián Mária – Horváth Terézia (1982): *Ujjas.* In. Ortutay Gyula (főszerk.) *Magyar Néprajzi Lexikon 5. kötet.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 407-409.

Gáborján Alice (1980): *Kivetkőzés.* In: Ortutay Gyula (főszerk.) *Magyar Néprajzi Lexikon 3. kötet.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 224.

Heil, Helmut (2008): *Ungarndeutsches Trachtenbuch. – Magyarországi Német Népviséletek.* Magyarországi Német Néptáncagyományok Ápolása Alapítvány, Pécs.

Herger, Ede (2018): *Mein Heimatdorf, Palkan/Palkonya.* Veranda Bt, Pécs.

Manherz Károly (szerk.) (1998) *A magyarországi németek – Változó világ 23. Útmutató* Kiadó.

MTA Etnikai-nemzeti kisebbségkutató Intézet: *A magyarországi németek történetének levéltári forrásai, 1670-1950.* <https://mek.oszk.hu/16900/16931/16931.pdf> (2024. 06. 18.)

Müller-Walter Judit (2010): *Mehr als Lebengeschichten. Schicksale*. Museen des Komitats Baranya, Pécs.

Müller-Walter Judit (2016): „*Idegen ég alatt – Oroszöldön meggyötörve*”. *Elhurcolt magyarországi fiatalok szovjet kényszermunkán, 1944-1949*. Janus Pannonius Múzeum, Pécs.

Müller-Walter Judit (2019): „*Kik elhervadtak nagy Oroszországban...*”. Túlélők visszaemlékezései a magyarországi német polgári lakosság szovjet kényszermunkára hurcolásáról, 1944–1949; ford. Walter Bálint; Dél-Pannon Múzeumokért Közhasznú Egyesület, Pécs.

Lackner Mónika (1993): *A viselet elhagyása a gyönki németiség körében a 20. században*. HOMközl. 28. 13-17.

Lantosné Dr. Imre Mária (1987): *A magyarországi németek népviseletéről*. In: *A magyarországi németek, énekes és hangszeres népzenejük, népviseletük*. Baranya megyei Művelődési Központ és a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége, Pécs. 90-137

Központi Statisztikai Hivatal: <https://www.ksh.hu/apps/hntr.main> (2024. 06. 19)

Schwartz Alajos (2002): *A móri németiség története és élete*. Saját kiadás, Mór.

S. Lackovits Emőke (2001): *Viseletek, öltözködési kultúra a Bakony és a Balaton-felvidék falvaiban*. Veszprém.

Szenyéri Zoltán (2001): *Baranya és Tolna megye német kisebbsége etnikai földrajzi vizsgálata a XVIII. századtól napjainkig*. Dombóvár.

Sz. Tóth Judit (2013): *A megtalált hagyomány. Nemzetiségek Pest megyében a 21. században*. A Ferenczy Múzeum kiadványai, D. sorozat: Múzeumi füzetek – kiállításvezetők 3. Szentendre.

Sz. Tóth Judit (2004): *A németek viselete Pest megye nyugati felében*. In Farkas Rozália (szerk.): *Néprajzi-történeti tanulmányok*. Studia Comitatusia 29. Szentendre, 49-78.